

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата економічних наук,
старшого викладача кафедри підприємництва і торгівлі
Західноукраїнського національного університету
КИРИЛЕНКА Сергія Вікторовича
на дисертаційну роботу
БАШУЦЬКОГО Романа Богдановича
на тему «СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 «ЕКОНОМІКА»**

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Зростаюча актуальність проблеми соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення зумовлена сукупністю демографічних, економічних і соціальних трансформацій, які мають стійкий і довгостроковий характер. Старіння населення, звуження бази платників пенсійних внесків, поширення гнучких і нестандартних форм зайнятості, а також підвищена мобільність робочої сили істотно змінюють умови функціонування національних пенсійних систем. За таких обставин збереження їх життєздатності потребує не лише параметричних коригувань, а й переосмислення критеріїв оцінювання ефективності з урахуванням нових соціально-економічних реалій.

Соціально-економічна ефективність пенсійної системи проявляється у здатності досягати соціально значущих результатів за мінімізації економічних і фіскальних витрат, що передбачає узгодження рівня пенсійних виплат із продуктивністю економіки та фінансовими можливостями держави. Водночас ефективність не може розглядатися ізольовано від питань справедливості, адже механізми пенсійного забезпечення формують перерозподільчі ефекти між різними соціальними групами та поколіннями. Тому оцінювання ефективності пенсійної системи потребує комплексного підходу, який враховує як кількісні показники фінансової стійкості, так і якісні параметри соціальної адекватності пенсійних виплат.

Важливим виміром соціально-економічної ефективності є інституційна спроможність пенсійної системи створювати стимули до легальної зайнятості

та довготривалої участі у пенсійному страхуванні. Передбачуваність правил, прозорість управління пенсійними ресурсами та стабільність пенсійної політики впливають на економічну поведінку домогосподарств і роботодавців, визначаючи обсяги внесків і тривалість страхового стажу. У цьому сенсі ефективність пенсійної системи пов'язана не лише з її поточними результатами, а й зі здатністю формувати довіру як нематеріальний ресурс довгострокового розвитку.

В умовах посилення фіскальних обмежень і зростання соціальних очікувань суспільства питання соціально-економічної ефективності національної пенсійної системи набуває стратегічного значення для державної політики. Обґрунтування напрямів пенсійних реформ, визначення оптимального співвідношення солідарних і накопичувальних елементів, а також пошук механізмів підвищення адресності та справедливості пенсійних виплат потребують системного наукового аналізу. У цьому контексті дослідження Башуцького Романа Богдановича щодо соціально-економічної ефективності пенсійної системи створює підґрунтя для формування збалансованих управлінських рішень, спрямованих на поєднання соціальної захищеності населення з довгостроковою економічною стійкістю.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно комплексним планом науково-дослідних робіт Західноукраїнського національного університету. Зокрема, темами «Цифрові технології для розробки та оптимізації систем управління складними економічними, соціальними і технологічними процесами в умовах новітніх викликів та загроз» (державний реєстраційний номер 0124U004994), та «Впровадження систем автоматизації бізнес-процесів підприємства» (державний реєстраційний номер 0120U04543). Де дисертантом теоретичні положення були імплементовані до рівня конкретних методик, пропозицій щодо використання цифрових технологій для управління соціальними системами в умовах сучасних загроз.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій. Структура дисертації вибудована послідовно та внутрішньо узгоджено, а кожен її розділ логічно завершується узагальнювальними висновками. Реалізація визначених у роботі завдань спирається на опрацювання значного масиву наукових джерел, що відображають як напрацювання зарубіжних, так і вітчизняних дослідників, а

також на результати власних наукових публікацій здобувачки.

У процесі оцінювання дисертаційного дослідження Башуцького Романа Богдановича доцільно насамперед відзначити обґрунтований добір методичного інструментарію, застосування якого забезпечило комплексність дослідження, міждисциплінарний підхід та послідовність викладення наукового матеріалу.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація Башуцького Романа Богдановича є результатом комплексного наукового дослідження, у межах якого здійснено ґрунтовний аналіз і концептуальне осмислення теоретичних та методичних положень, сучасних наукових підходів і прикладних рішень, спрямованих на підвищення соціально-економічної ефективності пенсійної системи. Робота має чітко визначену дослідницьку спрямованість і орієнтована на подальший розвиток наукових засад і практичних рекомендацій у зазначеній сфері. До ключових результатів, отриманих автором, доцільно віднести:

вперше розроблено механізм оцінювання соціально-економічної ефективності пенсійної системи з урахуванням поведінкових, демографічних та цифрових факторів на основі економіко-математичного моделювання та сценарного аналізу;

удосконалено систему детермінант розвитку національної пенсійної системи, яку, на відміну від традиційних класифікацій, розширено за рахунок цифрових та соціально-інклюзивних факторів;

обґрунтовано концептуальні засади модернізації національної пенсійної системи, які, на відміну від наявних концепцій, базуються на гібридній моделі, що інтегрує солідарні та накопичувальні механізми з цифровими інструментами управління та дозволяє підвищити соціально-економічну ефективність функціонування пенсійної системи;

представлено методичний підхід до оцінювання соціально-економічної ефективності пенсійної системи, який, на відміну від існуючих методик, інтегрує фінансові, демографічні, поведінкові та цифрові чинники і передбачає використання сценарного моделювання для кількісної оцінки наслідків альтернативних напрямів пенсійної політики. набули подальшого розвитку:

запропоновано теоретичні положення щодо трактування національної пенсійної системи, які, на відміну від класичних підходів, інтерпретують її як відкриту соціально-економічну систему конфліктного типу, у якій

соціально-економічний конфлікт між ключовими групами інтересів виконує адаптаційну та регулятивну функцію.

Наукова обґрунтованість одержаних результатів дослідження. Сформульовані в дисертаційній роботі теоретичні положення, узагальнення та пропозиції характеризуються належним рівнем наукової виваженості, що засвідчується послідовною структурою дослідження, обґрунтованим добром методологічних підходів, переконливою аргументацією отриманих результатів, а також системним використанням теоретичних напрацювань, практичного досвіду й чинної нормативно-правової бази. Значну роль у забезпеченні наукової достовірності відіграє ґрунтовний аналіз різноманітних інформаційних джерел, релевантних тематиці дисертації.

Відповідно до визначеної мети у роботі послідовно реалізовано сукупність дослідницьких завдань, що дало змогу поглибити й узагальнити теоретичні засади проблематики та на основі отриманих результатів сформулювати науково-методичні й прикладні рекомендації щодо розвитку теоретико-методичних і практичних основ трансформації пенсійної системи в умовах цифровізації та інклюзивних процесів. Запропоновані підходи спираються на принципи соціальної справедливості та індивідуалізації пенсійних прав і орієнтовані на підвищення соціально-економічної ефективності пенсійної системи. Чітке формулювання мети та завдань дослідження забезпечило цілеспрямований характер наукового пошуку та надійність одержаних результатів.

Результати дослідження знайшли практичне застосування у діяльності: ПрАТ «МетЛайф» у рамках удосконалення підходів до аналізу та розвитку недержавного пенсійного забезпечення (Довідка №93-В від 27.11.2025 р.); Головного управління Пенсійного фонду України у Тернопільській області у рамках цифрової трансформації пенсійної системи (Довідка №1900-06-01/57076 від 10.12.2025 р.). Основні методологічні положення та результати дисертаційної роботи, що становлять наукову новизну, використовуються у навчальному процесі факультету комп'ютерних інформаційних технологій Західноукраїнського національного університету при викладанні дисциплін «Цифрові технології в бізнесі», «Цифрова економіка», «Управління конфліктами» (Довідка №12622/2792 від 01.12.2025 р.).

Повнота викладення основних результатів в опублікованих працях. Основні результати дисертаційної роботи опубліковані у 9 наукових працях загальним обсягом 6,02 д.а. (особисто автору належить 5,4 д.а.), зокрема 5

статей у наукових періодичних виданнях; 4 праці апробаційного характеру – у збірниках матеріалів доповідей на конференціях.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота включає анотації, перелік наукових публікацій автора, вступну частину, три змістові розділи, підсумкові висновки, список використаних джерел і додатки. У додаткових матеріалах подано копії довідок, що підтверджують апробацію результатів, отриманих у процесі дослідження. Обсяг основного тексту роботи відповідає чинним нормативним вимогам.

Матеріал дисертації викладено з дотриманням наукового стилю, логічної послідовності та структурної цілісності, що узгоджується з поставленими завданнями й забезпечує досягнення визначеної мети дослідження. Оформлення роботи здійснено відповідно до вимог Наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року з урахуванням змін, затверджених 31 травня 2019 року.

Академічна доброчесність. У результаті детального аналізу дисертаційного дослідження Бушуцького Р. Б. порушень принципів академічної доброчесності, зокрема фактів академічного плагіату, фальсифікації чи фабрикації, не встановлено. Перевірка роботи із застосуванням сучасних програмних засобів для виявлення текстових збігів підтвердила високий рівень оригінальності авторського викладу та коректність використання й оформлення запозичених джерел, що підтверджується відповідним звітом перевірки на подібність.

Дискусійні положення та зауваження до роботи. Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, її наукову новизну, теоретичну та практичну цінність загалом, поряд із зазначеними вище вагомими результатами слід наголосити, що в роботі мають місце окремі положення, які є дискусійними та потребують обговорення.

1. У підрозділі 1.2 у табл. 1.5 наведено структуру джерел доходу осіб 65+ у США. При цьому зауважимо, що в таблиці не зазначено рік, період, конкретне джерело статистики та методологію розрахунку часток (що саме вважається доходом; бруто/нетто; які трансфертні компоненти включені). Доцільним було б, для підвищення обґрунтованості дослідження, додати рік спостереження і джерело, а також опис, які з елементів (I/II/III рівні) є порівнюваними з українськими умовами і як ця структура використовується у подальших рекомендаціях.

2. У підрозділі 1.2 наведено тотожності для PAYG та зв'язок тягаря

пенсійних видатків із макропараметрами у формулах (1.4)–(1.5). При цьому зауважимо, що частина позначень у формулах подана стисло, без однозначних одиниць виміру та без показу, як саме ці компоненти будуть емпірично оцінені для України (які статистичні ряди, як обчислюється dependency ratio/replacement ratio). Доцільним було б додати міні-приклад розкладання (на 1 рік), щоб підсилити верифікованість теоретичного блоку та обґрунтованість подальших висновків.

3. У підрозділі 2.2 індикатори фінансової глибини третього рівня та інвестиційного потоку задані через формули (2.18)–(2.24) і представлені в табл. 2.12. При цьому зауважимо, що використання номінального ВВП без альтернатив (реальні ціни/на душу) та фіксація параметра λ без чутливості можуть суттєво змінювати підсумкові висновки щодо потенціалу національного пенсійного забезпечення. Доцільним було б додати аналіз чутливості і пояснити, як обрано λ саме для України.

4. У підрозділі 3.1 у табл. 3.4 наведено групи цифрового ризику та бар'єри доступу до цифрових пенсійних послуг. При цьому зауважимо, що таблиця має якісний характер і не містить оцінки масштабу кожної групи (частки/чисельності), що ускладнює пріоритизацію політики інклюзії. Доцільним було б додати 2–3 кількісні показники для кожної групи для підсилення обґрунтованості даного елемента дослідження.

5. У підрозділі 3.1 у табл. 3.6 представлено класифікацію ризиків цифрової трансформації пенсійної системи. При цьому зауважимо, що відсутній управлінський блок: відповідальний орган, процедура контролю, інструмент мінімізації для кожної категорії ризику (кіберзахист, резервування, аудит даних, комунікація з громадянами). Доцільним було б доповнити представлену таблицю колонками, які містять такі елементи як: відповідальність, інструментарій, періодичність моніторингу. Врахування представленого зауваження дозволить оптимізувати та підвищити обґрунтованість управлінських рішень за цим напрямом.

Разом з тим, зазначені зауваження та дискусійні моменти не зменшують наукової та практичної цінності результатів дисертаційної роботи Башуцького Романа Богдановича, а також не впливають на загальну позитивну оцінку представленої роботи.

Загальний висновок

Підсумкові положення дисертаційної роботи підтверджують, що подане дослідження має завершений характер і становить самостійний науковий результат у галузі економічної науки. Наукова новизна отриманих результатів полягає у запропонуванні оригінальних методичних підходів, які поглиблюють уявлення про механізми формування соціально-економічної ефективності національної пенсійної системи. Обрана тематика є актуальною, структура дисертації відзначається продуманістю, а виклад матеріалу є логічною послідовністю та внутрішньою узгодженістю. Зміст дослідження повністю відповідає заявленій темі та вимогам спеціальності 051 «Економіка».

Дисертаційна робота «Соціально-економічна ефективність національної пенсійної системи» повністю відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», постанові Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор Башуцький Роман Богданович присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки).

Рецензент:

старший викладач кафедри підприємництва і торгівлі

Західноукраїнського

національного університету

кандидат економічних наук

Сергій КИРИЛЕНКО